

Národní obrození

Seminární práce

Úvod	3
Národní obrození a jeho historické pozadí	3
Periodizace národního obrození	4
Doba Dobrovského	5
Doba Jungmannova	6
Doba Palackého	7
Rukopisy	7
Závěr	8

Úvod

České národní obrození je dlouhým obdobím, v němž se formoval moderní český jazyk a literatura. Omezený rozsah této práce nám rozhodně neumožňuje uvést všechny jeho představitele a jejich díla. Dali jsme raději přednost postižení celkové atmosféry jednotlivých etap i za cenu nezbytného zjednodušení. Poslední etapu jsme zredukovali, neboť spisovatelé formátu Máchy či Němcové si nezaslouží jen krátkou zmínku, navíc patří době, kdy boje o jazyk a historii už nejsou na pořadu dne.

Poslední kapitolu práce jsme věnovali Rukopisům královédvorskému a zelenohorskému jakožto zajímavému fenoménu nejen své doby.

Národní obrození a jeho historické pozadí

Národní obrození bývá definováno jako „kulturní a politické utváření novodobého národa u etnických skupin bez plné kontinuity vlastního samostatného kulturního a společenského vývoje, k němuž v evropském měřítku dochází (...) od počátku 18. století do počátku 20. století.“¹ České národní obrození bylo tedy součástí celoevropského vývoje, který souvisel s rozpadem feudálních vztahů. Toto společensko-historické podmínění si vyžaduje alespoň základní exkurz do dějin příslušného období, které vymežíme lety 1770 – 1850, která tradičně lemují právě české národní obrození.

České země se dostaly po vládu rakouských Habsburků v roce 1526, v roce 1749 při správních reformách Marie Terezie zanikly i ústřední úřady českého státu. V sedmdesátých letech 18. století, do nichž je datován začátek národního obrození, dochází k uvolňování feudálních vztahů a hospodářskému růstu. Je vydán patent o zrušení nevolnictví a je podporována manufakturní a živnostenská politika státu. Velký význam má i vydání tolerančního patentu, zaručujícího náboženskou svobodu. Osvícenství, které zasáhlo především Francii, bylo v habsburských zemích redukováno na uvedené, poměrně krotké, tereziánské a josefínské reformy. Myšlenky osvícenství pak měly v českých zemích jen omezený dopad na část inteligence a šlechty. Války s revoluční Francií a s Napoleonem rozšiřují po starém kontinentě nové ideje svobody a rovnosti a spolu s romantismem přichází i nacionalismus. Po pádu Napoleona sice nastává tuhá reakce, ale národněobrozenecké hnutí již nelze zastavit. Český veřejný život je stále aktivnější a masová účast

---

¹ *Slovník literárních směrů a skupin*, s. 197.

na pohřbu Josefa Jungmanna je už předebranou k bouřlivým událostem roku 1848. Česká literatura se zapojuje do celoevropského kontextu díly svých nejlepších autorů, jako jsou Karel Hynek Mácha, Karel Havlíček Borovský nebo Božena Němcová.

Podívejme se ještě na situaci češtiny. Germanizace, která byla prováděna v polovině 18. století úředně shora, měla ale své limity. Sama Marie Terezie požaduje kvalitní výuku češtiny na pražské univerzitě a v padesátých letech je na vídeňské univerzitě zřízena katedra českého jazyka. Znalost češtiny ale měla i praktické využití, neboť se hodila ve všech slovanských krajích monarchie. Český jazyk byl ale na druhé straně chápán mnohými zastánci zemského patriotismu spíše jako státoprávní symbol než jako prostředek společenské komunikace. Už od poloviny 17. století se drasticky snižuje počet vydávaných náročnějších uměleckých děl a vědeckých spisů a česky psaná produkce je určena jen lidovým vrstvám. Ve druhé polovině 18. století výrazně poklesla i produkce teologické a náboženské literatury, psané pro potřeby méně vzdělaných obyvatel. Zvyšuje se sice počet titulů z oblasti světského čtení (oblíbené jsou tzv. kramářské písně), nedá se však mluvit o nějaké specifické domácí literatuře.

Z jiného úhlu pohledu ale právě nucená preference němčiny posílila národní myšlenku a její zastánci se mohli opřít o lidové vrstvy a drobné měšťanstvo, kteří češtinu stále používali. Nespornou výhodou byla i existence spisovného a literárního jazyka, který fungoval po řadu století a na nějž se mohlo navázat.

Periodizace národního obrození

Uvedli jsme, že české národní obrození bylo integrální součástí celoevropských dějin. Jako takové má i shodný vývoj s podobnými hnutími. Jejich začátek lze označit jako „období učeneckého zájmu“, po němž následuje „období vlastenecké agitace“ a konečně přichází „období masového národního hnutí“². V českém kontextu budeme tyto fáze nazývat podle jejich vrcholných představitelů dobou Dobrovského, Jungmanna a Palackého.

Doba Dobrovského zahrnuje období od sedmdesátých let 18. století do roku 1814. Evropskému umění a politice vládne osvícenecký klasicismus. Česká národní kultura včetně jazyka se stává předmětem zájmů učenců, historiků a lingvistů, kteří všal píší převážně latinsky a německy pro úzký okruh zájemců. Skeptické názory na budoucnost češtiny začínají ustupovat defenzivně pojatým textům obranného charakteru.

Doba Jungmannova je provázena preromantickým a romantickým uměleckým

---

2 *Slovník literárních směrů a skupin*, s. 197.

hnutím a trvá do začátku třicátých let 19. století. Silný nacionalismus je posilován ještě myšlenkami slovanofilství. Vědecký jazykozpyt se dále rozšiřuje a česky se začíná psát už i pro střední vrstvy. Patrná je snaha o vytvoření kvalitní české vědecké literatury.

Doba Palackého je poznamenána zvýšeným zájmem o historii s poukazem na její velikost, slavné osobnosti a slavná období, což má přispět k celkovému mravnímu a kulturnímu povznesení. Myšlenky národního obrození se stávají součástí politického života a mnozí z jeho představitelů jsou i politicky činní.

Doba Dobrovského

Tomuto období jednoznačně vévodí vědecký zájem o jazyk. Literární čeština skomírá, je vytlačena na periferii, takže v ní najdeme řadu prvků mluveného jazyka, hláskově a tvarově je rozkolísaná. Poznamenána je snahami puristů, kteří sice v dobré víře, ale absolutně bez jazykového citu a vzdělání, se snaží jazyk očistit. Hrůza z totálního poněmčení vede puristy k zavrhování i původně latinských výrazů, takže např. Jan Václav Pohl navrhuje slovo student nahradit výrazem myslivíř, dentista bude zubotrň a verš srovka. Úsměvy, který podobné návrhy mohou dnes vyloudit, však poněkud zamrzají, uvědomíme-li si, že jsou svědectvím o tehdejší úrovni jazyka a o naprosté ztrátě jazykového cítění.

Díky Josefu Dobrovskému se čeština dostává do rukou skutečného a velmi nadaného filologa. Sám Dobrovský v budoucnost češtiny nevěřil, její vývoj považoval za uzavřený a jeho zájem o ni byl zájmem osvíceného vědce: „Zda nyní všemi těmito novými povzbuzeními, úsilím, podniky a zájmem několika vlastenecky smýšlejících Čechů se česká řeč dříve nebo později povznese k zdatně většímu stupni dokonalosti (...) o tom nechám rozhodnout budoucnosti, protože to závisí na tolika okolnostech, které nejsou v naší moci. (...) ... je to zajisté sotva již možné.“³ I proto svá díla píše latinsky nebo německy. Stěžejním z nich jsou *Dějiny české řeči a literatury* (*Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, 1792). Při hodnocení literárních děl je pro Dobrovského hlavním kritériem jejich jazyková stránka. Dobrovský prokázal svou vědeckou erudici i při periodizaci české literatury do šesti období, neboť ta se používá dodnes.

V osmdesátých a devadesátých letech se objevují i pokusy o původní českou literaturu vyššího stylu spojené se vznikem prvních novodobých básnických škol a jejich spory o prozódii. Podle svých hlavních autorů bývají nazývány thámovci a puchmajerovci. Thámovci byli soustředěni kolem almanachu *Básně v řeči vázané* (1785). Protože soudobou českou veršovou

---

3 DOBROVSKÝ, J., *Dějiny české řeči a literatury*, s. 138.

tvorbu reprezentují kramářské písně a písmácká poezie, snaží se oživit starší texty a vracejí se ke Komenskému, Harantovi či Hasištejnskému. Thámovci se ale soustřeďují na překlady a adaptace, z žánrů pěstují anakreonskou lyriku, pastorálu, idylu, formálně upřednostňují sylabický verš. Jejich tvorba má až ráz cvičení na zadané téma, čímž se dokazuje úroveň jakyka. Puchmajerovci byli družinou kolem almanachů, které vydával Antonín J. Puchmajer v letech 1795 – 1814. Přijali Dobrovského kodifikaci sylabotónického verše. Také oni se věnovali převážně překladové poezii a adaptacím, přičemž do literatury zaváděli i nové žánry jako bajku či epos.

Doba Jungmannova

Odpor k Napoleonovi vyvolal v celé Evropě silné nacionální cítění, které nahradilo předchozí světoobčanství a lokální patriotismus osvícenství. Politická reakce, která nastala po Vídeňském kongresu, vyvolala také silné nálady slovanského cítění s preferencí rusofilství, neboť právě Rusko mohlo být rovnocenným protivníkem germánsky orientovaného Rakouska. Toto slovanofilství šlo až do extrémů, kdy se např. uvažovalo i o jazykovém spojení všech Slovanů a o zavedení azbuky.

Josef Jungmann se už nezabývá jazykem jen z pozice objektivního vědce, ale i nadšeného vlastence, který jej považuje za hlavní znak národní příslušnosti, ve své stati O jazyku českém (Rozmlouvání druhé), která vyšla v Hlasateli českém v roce 1806, uvádí: „Nebo jestliže vlasti bez národu, národu bez jazyku zvláštního pomysliť nelze, dokládám ještě jednou, že se žádný, kromě kdož jazyk národu svého miluje, pravou láskou k vlasti honositi nemůže.“⁴ Jazyk je pro Jungmanna živý organismus, který potřebuje zdokonalit, protože na jeho kvalitě závisí budoucnost národa. Ve své studii uvádí Robert Sak tento citát ze Slovesnosti: „Zůstaneme českým národem, dokavad jazyk český v přesnosti a čistotě zanecháme. (...) V jazyku naše národnost.“⁵ Péče o jazyk není úkolem jednotlivých odborníků, ale je každého osobní povinností a otázkou individuální morální zodpovědnosti. Nechybí ani vysoké aspirace, čeština se má stát jazykem použitelným v nejrůznějších funkčních stylech a žánrech, tak, aby uspokojila náročné a vzdělané čtenáře. Sám Jungmann přispěl mimořádným způsobem k rozvoji jazyka svým pětidílným Slovníkem česko-německým a četnými překlady.

Stěžejním dílem v oblasti poezie je Slávy dcera Jana Kollára, vydaná v roce 1824. Žánrově jde o žalozpěv podmíněný dobovými, výše zmíněnými, nostalgickými náladami při vzpomínkách na slavnou minulost Slovanů, zajímavější je Kollárův poměrně úspěšný pokus zavést

---

4 *Boj o obrození národa. Výbor z díla Josefa Jungmanna*, s. 58.

5 SAK, R., *Josef Jungmann. Život obrozence*, s. 108.

do české prozodie časoměrné elegické distichon, kterým je psán Předzpěv.

Doba Palackého

V této době už jazykovědné problémy ustupují do pozadí, sám Palacký varuje před zbytečným hloubáním a hádáním o gramatice. Své Dějiny národa českého v Čechách i v Moravě vydal nejdříve (I. svazek vyšel v roce 1836) německy. Důvodem byla jednak společenská konvence, jednak osobní ctižádost prorazit i v německých vědeckých kruzích. Na své dílo se poctivě připravoval, dlouhá léta se věnoval kritickému studiu pramenů, bádál v archivech. Výsledkem je ale poněkud zjednodušený pohled na české dějiny, jejichž jádrem je potýkání s německým živlem, včetně zkresleného pohledu na Germány jako na vládychtivé hrubé omezece a na Slované jako na lid pracovitý a mírný: „Němci před svým pokřesťanštěním byli vůbec národ válečný a výbojný. Slované pak naproti tomu národ pokojný a rolnický.“⁶ Obrana jazyka se mění na obranu dějin, jejich vyobrazení má posloužit národu. Palackého je možné označit za buržoazního liberála, který za jádro národa považuje vzdělané obyvatele, ale podporuje i šlechtu.

V oblasti krásného písemnictví se požadavkem doby stává vytváření literatury pro široké vrstvy. Spisovatel má být i angažovaným vychovatelem společnosti. Takovým typem je např. Josef Kajetán Tyl, kdežto básník minimálně evropské úrovně, Karel Hynek Mácha, byl současníky zatracován. Česká literatura už brzy ale dosáhne takových kvalit, že její autoři jako Karel Jaromír Erben, Karel Havlíček Borovský nebo Božena Němcová mohou být právem nazýváni klasiky.

Rukopisy

Poslední kapitolu naší práce bychom rádi věnovali dnes opomíjenému literárnímu dílu, které ale ve své době - a pro svou dobu - bylo velmi důležité. Jde o dva údajné rukopisy, Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský, konvenčně označované jako RKZ. Své tituly získaly podle místa nálezu, v obou případech jde o části rozsáhlejších básnických sbírek. Oba byly nalezeny v roce 1817, Rukopis královédvorský se skládá z dvanácti lístků s básněmi a zlomky básní z konce 13. století, žánrově jsou epické, epicko-lyrické a lyrické. Rukopis zelenohorský tvoří pouze dva kusy pergamentu se dvěma zlomky básní psanými desetislabičným veršem. Zajímavé je,

---

6 JETMAROVÁ, M., *František Palacký. Studie s ukázkami z díla Františka Palackého*, s. 199.

že pocházet mají z přelomu 8. a 9. století, čímž by se staly nejstarší památkou slovanské literatury vůbec. Jednou ze dvou básní tohoto rukopisu je Libušin soud, popisující známý spor dvou bratrů, který vede Libuši k rozhodnutí předat vládu do rukou muže. Tento nález vyprovokoval skeptického Josefa Dobrovského k prohlášení, že čeká brzy nález eposu o cestě praotce Čecha z Indie. Nutno však upozornit, že podobná nedůvěra nebyla všeobecná. Právě naopak. Proč byly zjevné padělky tak vítány a oslavovány?

Především dokonale odpovídaly duchu doby. Preromantismus si zakládal na kultu minulosti, čím byla starobylejší a osobitější, tím lépe. Česká kultura neměla na literárním poli co nabídnout. Mnohé památky písemnictví Velké Moravy ještě čekaly na objevení, staročeská literatura nezbuzovala nadšení, byla poplatná univerzální křesťanské kultuře. Češi měli tísnivý pocit národa bez slavné epiky a pověstí. RKZ se zdály skutečným darem z nebes, který konečně zacelil citelný nedostatek literárních děl živících národní vědomí a vzbuzujících pocit národní hrdosti. Zvýšily také nevalnou prestiž české kultury v cizině, a tak povznesly sebevědomí nejen inteligence. Pravděpodobnému autorovi Václavu Hankovi nelze upřít solidní znalosti a schopnosti, které zmátly mnoho odborníků, nejen nekritických laiků.

Než RKZ odsoudíme jako bezvýznamné falsum, musíme si uvědomit jejich význam. Splnily svůj účel, pokud jde o aktivizaci společnosti a zvýšení jejího sebevědomí. Byly silným inspiračním zdrojem pro řadu umělců, jak literátů (Mácha, Tyl, Zeyer), tak malířů a sochařů (Mánes, Aleš, Myslbek) či hudebníků (Smetana). Negativní důsledky RKZ se dostavily později. Oslabily odbornou hodnotu děl, které je citovaly, a do podezření se dostaly neprávem i další literární památky.

V každém případě i RKZ jsou integrální součástí soudobého celoevropského vývoje, připomeňme o něco mladší Ossianovy zpěvy, které tolik okouzly Goethova mladého Werthera. Literární mystifikace provází dějiny literatury od nepaměti do současnosti. Je možné, že Marco Polo sesbíral své podivné vědomosti o Dálném východě v istanbulské krčmě, ale to nic nemění na tom, že jeho Milion byl jedním z rozhodujících podnětů Kryštofa Kolumba k cestě do Indie. Na naší kulturní scéně způsobila nedávno menší skandál novela Bílej kůň, žlutej drak, jejíž autorkou měla být Vietmanka. Jeden z odborníků, kteří odhalili podvod, Zdenko Pavelka, uvedl: „Pokud je můj odhad správný, zaslouží úspěšný mystifikátor ocenění – ať už cimrmanovské, nebo nějakou cenu Václava Hanky, údajného autora Rukopisu královédvorského.“⁷ Byla by tato novela oceněna, vydána a tolik čtena, kdyby se autor neskryl za vymyšlenou identitu? Kdoví, ale hledání odpovědí je mimo téma této práce.

---

7 <http://www.novinky.cz/kultura/salon/180316-zdenko-pavelka-hra-na-vietnamku.html>

Závěr

České národní obrození nepatří k nejoblíbenějším částem školních osnov. Zvláště pokud se zredukuje na výčet dlouhých jmen a ještě delších názvů literárních děl. Nicméně právě ono je dobou zrození moderního českého národa, třebaže ještě bez samostatného státu. Stejně tak je i dobou zrození moderní české literatury, která v jeho závěru dosáhla evropských parametrů. Snad tato práce alespoň naznačila, jakými cestami museli projít ti, kteří ji, přes občasné bloudění, ale statečně, prošlapávali. Mysleme na ně při každodenním používání jazyka, neboť ten je něčím, co se těžce rodilo a co může snadno zaniknout.

Dejme na závěr ještě slovo Petru Horovi-Hořejšovi: „A tak právě v epoše, kdy se Evropa uprostřed dramatu válek s Francouzskou revolucí a pak s Napoleonem začala zbavovat prastarých stavovských a kastovníckých přehrad, kdy začala vytvářet svobodnou, demokratickou, občanskou společnost, formoval se pod vlivem týchž idejí novodobý český národ. Budiž, vývojové zpoždění bylo patrné. Nicméně svět, v němž dodnes žijeme, začal vznikat právě tehdy.“⁸

---

8 HORA-HOŘEJŠ, P., *Toulky českou minulostí*, s. 5.

Použitá literatura

Boj o obrození národa. Výbor z díla Josefa Jungmanna. 1948.

Dějiny zemí koruny české II. 1. vyd. 1992. ISBN 80-85192-30-6

Slovník literárních směrů a skupin. 2. vyd. 1983.

Rukopis Zelenohorský a Kralodvorský. 2. opr. vyd. 1870.

DOBROVSKÝ, Josef. *Dějiny české řeči a literatury.* 1. vyd. 1951.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí.* 1. vyd. 1997. ISBN 80-7214-039-6

JETMAROVÁ, Milena. *František Palacký. Studie s ukázkami z díla Františka Palackého.* 1. vyd. 1961.

SAK, Robert. *Josef Jungmann. Život obrozence.* ISBN 978-80-7021-890-7